گزارشی و آموزه‌هایی از دعای «عصر غیبت» ـ محسن احتشامی نیا، زهرا طهوری
فصلنامه تخصّصی مطالعات قرآن و حدیث **سفینه**
سال یازدهم، شماره ۴۴ «ویژه حدیث»، پاییز ۱۳۹۳، ص ۹۴ـ ۱۲۵

[Downloaded from mail.safinahmagazine.ir on 2026-11-20]

[DOR: 20.1001.1.17350689.1393.11.44.7.8]

گزارشی و آموزه‌هایی از دعای «عصرغیبت»

محسن احتشامی‌نیا*
زهرا طهوری**

چکیده: خداوند هدف از خلقت جن و انس را عبادت خود بیان کرده است. عبادت خدا همان معرفت خداست که صنع اوست، یعنی این معرفی باید از جانب خودش صورت بگیرد و لاغیر. تا این معرفی نباشد هیچ کس قادر به شناختن پیامبران راستین نخواهد بود و در نتیجه نمی‌توانیم حجج الهی را بشناسیم. لذا برای رهایی از ضلالت و مرگ جاهلیت ملزم به تسلیم نسبت به شناخت خدا و انبیاء و اولیای او هستیم تا راه صحیح بندگی و عبادت خدا را برای ما معرفی کند و در این مسیر راهبر ما باشند؛ زیرا خدا تبعیت و تسلیم بودن نسبت به ایشان را وسیلهٔ تقرب و بندگی خود قرار داده است. لذا در حال حاضر شناخت حجت زمان امام دوازدهم تنها راه رهایی از کفر و ضلالت است. به فرمودهٔ اهل بیت علیهم‌السلام در عصر غیبت، همه اهل هلاکت هستند به جز کسانی که ثابت قدم در راه شناخت امام باشند و توفیق بر دعای بر حضرت داشته باشند. بنابراین با مراجعه به دعای عصر غیبت به چگونگی کسب معرفت و راه‌های مقابله با مرگ جاهلیت می‌پردازیم و از جمله مهم‌ترین آن راه‌ها می‌توان انتظار فرج، دعا برای حضرت، دعا در حق دوستان و نابودی دشمنان ایشان و تربیت منتظران اشاره نمود.

کلیدواژه‌ها: معرفت، مرگ جاهلیت، انتظار، دعا.

---

*. استادیار دانشگاه آزاد اسلامی واحد تهران مرکزی. m.ehteshaminia@yahoo.com
**. دانش‌آموخته کارشناسی ارشد الهیات ـ علوم قرآن و حدیث دانشگاه آزاد اسلامی واحد تهران مرکزی.
am_tavana@yahoo.com

[Downloaded from mail.safinahmagazine.ir on 2026-11-20]

[DOR: 20.1001.1.17350689.1393.11.44.7.8]

۱- مقدمه

اهل بیت‌علیهم‌السلام خطر تباهی دین و نداشتن ایمان سالم و صحیح را بزرگ‌ترین و خطرناک‌ترین نوع هلاکت در عصر غیبت عنوان کرده‌اند. و هیچ کس از این هلاکت ایمن نیست مگر خاندان وحی و عصمت. پس هر مکلف عاقلی باید با تمسک به این خاندان و با استمداد از کلمات این بزرگواران برای رهایی از بزرگ‌ترین خطر و فتنه در عصر غیبت بیندیشد. یکی از ادعیهٔ مأثوری که رهنمودهای گرانقدری در جهت حفظ دین و نگه داشتن مؤمنان از خطرات در زمان غیبت دارد، «دعای عصر غیبت» است که از جانب خود امام زمان‌علیه‌السلام صادر و تعلیم داده شده است و جناب سید ابن طاووس سفارش اکید به خواندن آن در عصر روز جمعه فرموده‌اند. لذا جای دارد به رهنمودهای آن گوش دل بسپاریم تا ان‌شاءالله از مهلکه‌های آخرالزمان نجات یابیم.

بیان مسئله

اهل بیت‌علیهم‌السلام به تعبیرات مختلف، عدم شناخت امام زمان را برابر با مرگ جاهلیت عنوان کرده‌اند، بنابراین باید مواردی را بیان کنیم که ما را در رهایی از مرگ جاهلیت کمک و راهنمایی کند. از جمله مهم‌ترین این راهکارها، کسب معرفت نسبت به خدا و رسول و به ویژه حجج الهی است؛ یعنی هرکس به حجج الهی به خصوص حجت زمان خود معرفت یافت، از ضلالت و گمراهی رها می‌شود. یکی از مطمئن‌ترین راه‌ها برای کسب معرفت و نجات از مهلکه‌ها، رجوع به کلمات اهل بیت‌علیهم‌السلام است؛ که امین درگاه الهی هستند و به واسطهٔ ایشان طریق صحیح بندگی را می‌توان به‌دست آورد. بنابراین با مراجعه به دعای عصر غیبت و با توجه به تعالیم و تعابیری که حضرت ولی‌عصرعلیه‌السلام در این زمینه بیان فرموده‌اند، می‌توان ان‌شاءالله به دین‌داری صحیح و مورد رضایت الهی دست یافت.

ضرورت و اهمیت موضوع

با توجه به طولانی شدن غیبت و نبودن اطلاعات کافی بیشتر مردم، معرفت و توجّه اندک نسبت به این حجت «حیّ» دارند تا جایی که این عدم شناخت، منجر به مرگ جاهلیت می‌شود، لذا همه وظیفه دارند در حد توان خود به معرفی و شناساندن آن بزرگوار اقدام کنند. یکی از بهترین گزینه‌های معرفتی، استفاده از کلام خود ایشان در دعای عصر غیبت است.

۲- معنای لغوی و رابطهٔ دعا با عبادت

ابن‌منظور می‌نویسد: «اصل العبودیّة الخضوع و التذلل. لا یقال: عبد یعبد عبادة الا لمن یعبد الله تعالي» (ابن‌منظور، ۲۰۰۰ م: ج ۹، ص ۱۱۰).

اصل عبودیت عبارت از خضوع و شکستگی و تذلّل است و... و تعبیر (عبد، یعبد، عبادة) فقط برای کسی که خدای متعال را عبادت می‌کند به کار می‌رود.

در تعبیر دیگر گفته‌اند: «العبادة: الطاعة و نهایة التعظیم لله تعالي». (شرتونی: ج ۳، ص۴۶۱) عبادت طاعت و نهایت تعظیم برای خدای متعال است.

از این تعابیر و تعابیر مشابه آن دربارهٔ عبادت می‌توان نتیجه گرفت که عبادت بالاترین حد خضوع و خشوع و اظهار کوچکی و تعظیم در برابر معبودی است که بالاترین فضیلت‌ها را داراست. یکی از اعمال عبادی «دعا» است که بالاترین مظهر خضوع و خشوع و ابراز نیاز به حق تعالی است. امام صادق علیه‌السلام به نقل از جد شریفشان حضرت امیر علیه‌السلام فرموده‌اند: «احبّ الاعمال الي الله عزّ و جلّ في الارض الدّعاء». (کلینی، ۱۳۴۸ ش: کتاب الدعاء، باب فضل الدعاء، ح ۲) محبوب‌ترین اعمال نزد خدای عزّوجلّ در زمین، دعاست.

۳- جایگاه دعا در فرهنگ دینی

امامان معصوم علیهم‌السلام دربارهٔ دعا، مطالب مهمّی بیان کرده‌اند، از جمله:

[Downloaded from mail.safinahmagazine.ir on 2026-11-20]
[DOR: 20.1001.1.17350689.1393.11.44.7.8]

۱. برترین کاری است که در آستان خدای عزوجل انجام می‌شود (همان، ح۲).

۲. کسی‌که به دلیل تکبر، از این عمل روی گرداند، مبغوض‌ترین خلایق نزد خداست (همان، ح ۱).

۳. انسان را به جایگاهی می‌رساند که از هیچ طریق دیگری راهی به سوی آن نیست (همان، ح ۳).

۴. خداوند در آیه ۷۷ سوره فرقان، شرط توجّه کردن به بنده و رضایت خود از او را در دعا کردن قرار داده است (همان، ح ۱).

۵. بهترین راه برای تقرّب به خداست (همان، ح ۳).

۶. کلید هر رحمت و سبب هر موفقیت است (همان، باب انّ الدعاءیردّ البلاء و القضاء، ح ۷).

۷. وسیلهٔ دفع بلاهای نازل شده و نازل نشده است (همان، ح ۵).

۴- کلیاتی دربارهٔ دعای عصر غیبت

به طور کلی دعاها در فرهنگ شیعه به دو دسته تقسیم می‌شوند، یا متن و عبارت آن‌ها عیناً از زبان و یا قلم معصوم صادر شده است (دعای مأثور) و یا غیرمعصومین آن را نوشته‌اند (دعای غیرمأثور). در فرهنگ غنی شیعه، دعاها و زیارات مأثور بسیاری وجود دارد که الفاظ آن از لسان مبارک اهل بیت علیهم‌السلام هستند؛ مانند دعای کمیل، دعای مشلول، زیارت عاشورا، زیارت جامعه کبیره، زیارت آل یاسین و... به حکم عقل برای ادای افضل عبادات که «دعاکردن» باید با افضل الفاظی که از جانب برترین افراد به ما رسیده است این امر را انجام دهیم؛ زیرا اهل بیت علیهم‌السلام صحیح‌ترین طریق بندگی و عبادت و دلنشین‌ترین مناجات‌ها و دعاها را به درگاه الهی دارند.

یکی از این دعاهای مأثور، معروف به «دعای عصر غیبت» است. این دعا را صدوق به دو واسطه از جناب عثمان بن سعید روایت کرده (کمال الدین، ج ۲ ص ۵۱۲ ح ۴۳) و شیخ طوسی نیز در مصباح المتهجّد (ج ۱ ص۴۱۱) آورده است. مرحوم سید ابن طاووس آن را از

[Downloaded from mail.safinahmagazine.ir on 2026-11-20]
[DOR: 20.1001.1.17350689.1393.11.44.7.8]

شیخ طوسی نقل کرده (جمال الاسبوع، ص ۵۲۱) و سفارش اکید به خواندن آن پس از تعقیبات نماز عصر روز جمعه کرده و فرموده است که اگر در مورد تمامی دعاهای دیگر که در تعقیب نماز عصر جمعه رسیده عذری دارید، از ترک «دعای عصر غیبت» بپرهیزید؛ زیرا ما آن را از فضل و لطف خدا دانسته‌ایم، که این فضلش مختص ماست، پس بدان اعتماد کن و مداومت نما. (ابن‌طاووس: جمال الاسبوع، ص ۵۲۲-۵۲۹)

محدث قمی نیز متن دعا را در ملحقات مفاتیح الجنان (دعای هفتم) تحت عنوان "دعا در غیبت امام زمان علیه‌السلام" به نقل از منابع یاد شده آورده است.

در این دعای شریف، وجود مبارک ولی عصر ـ ارواحنا فداه ـ در طی یک سلسله جملات مجمل و ظاهراً کوتاه به بیان و آموزش یک دورهٔ اعتقادات صحیح و کامل پرداخته‌اند؛ از جمله: ۱. توحید، ۲. پذیرش نبوت، ۳. معرفت حجت، اطاعت از اهل بیت که رمز قبولی اعمال است، ۴. چگونگی دعا بر فرج، ۵. دعا برای رفع گرفتاری از وجود مقدس خود،۶. چشم‌اندازی از اقدامات خود را در عصر ظهور، ۷. وظایف شیعه در عصر غیبت.

لذا با خواندن دعای عصر غیبت به چند نکتهٔ مهم می‌رسیم.

از جمله اینکه عدم شناخت حجت زمان برابر با زندگی جاهلیت و انحراف درون عنوان شده است. برای توضیح بیشتر به چند حدیث توجه می‌شود:

۱. در یک حدیث، مردن بدون معرفت حضرتش، مرگی توأم با فسق و کفر و نفاق عنوان شده است. در برابر، کسی که نسبت به امام و حجت زمانش معرفت داشت، به هیچ عنوان متضرر نخواهد بود، اگرچه زمان ظهور حجت را درک نکند. (کلینی، ج ۱ ص ۳۷۱ ح ۵)

اگر کسی به چنین معرفتی نایل شد همچون کسی است که همراه امام و در خیمهٔ ایشان است؛ یعنی حضور امام را وجدان کرده و درک نکردن زمان ظهور منجی و امام زمانی که آرزوی انبیا و اولیای الهی است به او ضرری نمی‌رساند.

[Downloaded from mail.safinahmagazine.ir on 2026-11-20]
[DOR: 20.1001.1.17350689.1393.11.44.7.8]

۲. برای رهایی از هلاکت و تباهی (در دین و ایمان) لازم است حجت زمان را بشناسیم، در شناخت خود ثابت قدم باشیم و از خدا بخواهیم که توفیق بر دعا برای فرج امام زمان‌علیه‌السلام را به ما عنایت فرماید.

امام حسن عسکری‌علیه‌السلام به احمدبن اسحاق فرمود: «**و الله لیغیبن غیبة لا ینجو فیها من الهلکة الا من ثبّته الله عزّوجلّ علي القول بامامته و وفّقه فیها للدعاء بتعجیل فرجه**» (همان، ح ۲). به خدا سوگند که او غیبتی خواهد داشت که در آن زمان کسی از هلاکت (در دین و ایمان) نجات نمی‌یابد مگر آنکه خدا او را ثابت قدم بر امامتش قرار داده و توفیق بر دعا به تعجیل فرجش را به او داده باشد.

۳. امام‌سجاد‌علیه‌السلام فرمود: «**یا ابا خالد، انّ اهل زمان غیبته القائلین بامامته و المنتظرین لظهوره افضل من اهل کل زمانٍ**». (شیخ‌صدوق: کمال‌الدین، ب ۳۱، ح ۳) ای ابوخالد، همانا اهل زمان غیبت او (حضرت مهدی‌علیه‌السلام) که اعتقاد به امامتش دارند و در انتظار ظهورش هستند از مردم همهٔ زمان‌ها بهتر هستند.

با توجه به اینکه در عصر غیبت امام زمان‌علیه‌السلام هستیم لذا با مراجعه به دعای عصر غیبت چگونگی اعتقاد به امامت و انتظار کشیدن این امر را به ما آموزش می‌دهند.

با توجه به این سه حدیث، اهمیت معرفت و انتظار را در می‌یابیم.

پس «معرفت» کلیدی‌ترین و مؤثرترین نقش را در حفظ ایمان مؤمن در زمان غیبت دارد. با توجه به دعای عصر غیبت به این نکته می‌رسیم که امام مهدی‌علیه‌السلام همین مطلب یعنی «معرفت» را شاه کلید این دعا قرار داده‌اند. لذا با همین فراز و درخواست به درگاه الهی برای کسب معرفت، کلام خود را آغاز می‌کنند که مقدمه و آغاز هر شناختی را معرفت الله معرفی می‌فرمایند و در ادامه معرفت رسول و معرفت حجت، معرفی می‌نمایند.

[Downloaded from mail.safinahmagazine.ir on 2026-11-20]
[DOR: 20.1001.1.17350689.1393.11.44.7.8]

۵- «دعای معرفت» و کسب معرفت

جملات اولیه دعای شریفهٔ عصر غیبت با درخواست کسب معرفت نسبت به خدا و رسول و حجج الهی علیهم‌السلام آغاز می‌شود.

نخستین عبارت این دعا این‌گونه است: «**اللهم عرّفني نفسك فانّك ان لم تعرفني نفسك لم اعرف رسولك**» (سیدابن‌طاووس: جمال‌الاسبوع، ۵۲۲) خدایا خودت را به من بشناسان. به درستی که اگر خودت را به من نشناسانی رسولت را نمی‌شناسم.

نخستین گام در راه بندگی و اطاعت خداوند عزّوجلّ، شناخت و کسب معرفت نسبت به اوست.

امام رضا علیه‌السلام می‌فرماید: «**اوّل عبادة الله معرفته.**» (شیخ صدوق: توحید، باب التوحید و نفی التشبیه، ح ۲) اولین (نخستین، برترین) عبادت خدا، معرفت اوست.

امام صادق علیه‌السلام می‌فرماید: «**انّ افضل الفرائض و اوجبها علي الانسان معرفة الرّب**» (مجلسی، ۱۳۹۷ ق: ج ۳۶، ص۴۰۷) همانا بافضیلت‌ترین و ضروری‌ترین واجبات بر انسان، معرفت و شناخت پروردگار است.

از بررسی احادیث باب معرفت نتیجه می‌گیریم:

۱. معرفت خدا بالاترین معرفت‌ها و در رأس همهٔ آن‌هاست و همهٔ نعمت‌ها به ویژه نعمت توحید، نبوت و امامت، همه از طریق معرفت الهی نصیب انسان می‌شود.

۲. ارزش قبولی اعمال و ارزش انسان‌ها به میزان معرفت افراد است.

۳. معیار افضیلت افراد نیز وابسته به میزان معرفت آنها عنوان شده است و هر که معرفت کامل‌تر و صحیح‌تری دارد ارزشش بالاتر است. امام باقر علیه‌السلام می‌فرماید: «**لا يقبل عمل الا بمعرفة، و لا معرفة الا بعملٍ. و من عرف دلّته معرفته علي العمل، و من لم يعرف فلا عمل له**». (ابن‌شعبه‌حرانی: تحف‌العقول، شمارهٔ۲۴) هیچ عملی بدون معرفت پذیرفته نمی‌شود و هیچ معرفتی هم بدون عمل نخواهد بود و هر کس معرفت داشته باشد معرفت او

[Downloaded from mail.safinahmagazine.ir on 2026-11-20]
[DOR: 20.1001.1.17350689.1393.11.44.7.8]

راهنمایی روشن عمل می‌شود و هر کس معرفت ندارد عملی ندارد.

تا اینجا روشن شد که در رأس همهٔ اعمال و لازم‌ترین آنها معرفة الله است. حال باید دانست که معرفة الله چیست؟ یا به عبارتی چگونه حاصل می‌شود؟

۶- دعای «عصر غیبت» و معرفت خدا

امام صادق علیه‌السلام می‌فرماید: «**المعرفة من صنع الله ليس للعباد فيها صنعٌ**». (کلینی، ۱۳۴۸ ش: ج ۱، ص۱۶۳) معرفت کار خداست و بندگان در آن نقش ندارند.

همچنین می‌فرماید: «**ليس لله علي خلقه ان يعرفوا، و للخلق علي الله ان يعرّفهم، و لله علي الخلق اذا عرّفهم ان يقبلوا**». (همان، ص۱۶۴) برای خدا بر مخلوقات این نیست که معرفت پیدا کنند و این حق مخلوقات بر خداوند است که به ایشان معرفت را ارزانی دارد و آن گاه حق خدا بر خلق این است که پس از نیل به معرفت آن را بپذیرند.

پس خدا خودش را به ما معرفی می‌کند. مسئلهٔ مهم در این نکته است که شناخت (معرفت) چیزی، جدای از قبول و تسلیم آن امر بودن است. چه بسا حقایقی برای انسان روشن گردد، اما او با توجه به اصل مهم اختیار، از پذیرش و قبول آن سر باز زند و تسلیم آن نگردد. پس گام اول معرفت است که صنع الهی است و در ادامه، از طرف انسان، تسلیم بودن. اگر کسی بعد از شناخت، نسبت به آن حقیقتی که برایش روشن شده تسلیم شود، در واقع معرفت را پذیرفته است.

۷- دعای «عصر غیبت» و معرفت رسول و امامان علیهم‌السلام

کسی که معرفت خدا را پذیرفت، در ادامه به معرفت رسول دست می‌یابد. در دعای عصر غیبت، ولی عصر ـ ارواحنا فداه ـ می‌فرماید: «**اللهم عرّفني رسولك فانّك ان لم تعرفني رسولك لم اعرف حجّتك.**» (سید بن طاووس: جمال الاسبوع، ۵۲۲) خدایا رسولت را به من بشناسان که اگر رسولت را به من نشناسانی حجتت را نخواهم شناخت.

بعد از معرفت الله و معرفت رسول و تسلیم در برابر آن، معرفت حجت را به دست

[Downloaded from mail.safinahmagazine.ir on 2026-11-20]

[DOR: 20.1001.1.17350689.1393.11.44.7.8]

خواهد آورد که کلیدی‌ترین و اصلی‌ترین پایهٔ معرفت است و فقدان آن، برابر با مرگ جاهلیت و ضلالت و گمراهی است.

در دعای عصر غیبت، این نکته حایز اهمیت است: «اللهم عرّفني حجّتك فانّك ان لم تعرّفني حجّتك ضللت عن ديني.» (همان) خدایا حجتت را به من بشناسان که اگر حجتت را به من نشناسانی، در دینم گمراه و ضال خواهم بود.

برای رهایی از هر گونه ضلالت باید در درجهٔ اول شناخت نسبت به حجت زمان یافت تا به وسیلهٔ او و با توجه به راهنمایی‌های او، بتوان تسلیم معرفت رسول و معرفت الهی است.

امام حسین علیه‌السلام در پاسخ به فردی که از ایشان پرسید معرفت خدا چیست؟ چنین پاسخ فرمود: «معرفة اهل كلّ زمانٍ امامهم الذي يجب عليهم طاعته.» (مجلسی، ۱۳۹۷ ق: ج ۲۳، ص ۸۳) معرفت مردم هر زمانی نسبت به امامی که اطاعت از او بر ایشان واجب است.

در واقع چون معرفت خدا جز با معرفت حجت زمان امکان‌پذیر نیست، امام حسین علیه‌السلام معرفت الله را به معرفت امام زمان تفسیر فرموده‌اند.

اگر کسی در این دنیا تحت ولایت و سرپرستی چهارده معصوم قرار نگیرد، حفظ شدنش در مسیر بندگی خدا تضمین نمی‌شود و در هر لحظه، احتمال لغزش و خطا و انحراف از مسیر حقیقی خداپرستی برایش امکان پذیر است. یعنی به زندگی جاهلی می‌افتد و اگر با چنین اعتقادی بمیرد، به مرگ جاهلیت مرده است.

امام صادق علیه‌السلام می‌فرماید: «لو لا نحن ما عبدالله و لو لا هم ما عرف الله». (کلینی، ۱۳۴۸ ش: ج ۱، ح ۵) اگر ما نبودیم خدا عبادت نمی‌شد، اگر ایشان نبودند خداوند شناخته نمی‌شد.

با توجه به این احادیث، عبادت خدا یعنی معرفت او، که همان معرفت اهل بیت علیهم‌السلام است.

البته ما اهل‌بیت را به معرفی خدا شناخته‌ایم. و این لطف الهی بوده که این بزرگواران

[Downloaded from mail.safinahmagazine.ir on 2026-11-20]
[DOR: 20.1001.1.17350689.1393.11.44.7.8]

را به ما معرفی کرده. یعنی خداشناسی نسبت به پیغمبرشناسی و امام‌شناسی اولویت دارد. ولی حفظ خداشناسی در مسیر صحیح و طریق عبادت و چیستی و چگونگی اعمال عبادی در مسیر صحیح، به وسیلهٔ اهل‌بیت علیهم‌السلام ابراز می‌شود. لغت- شناسان دربارهٔ معنی ضلالت گفته‌اند: «الضّلال و الضّلالة ضد الهدي و الرّشاد». (ابن‌منظور، ۲۰۰۰ م: ج ۱۱، ص۳۹۰) نیز گفته‌اند: «و في المجمع: الضالة اسم للبقر و الإبل و الخيل و نحوها». (طریحی، ۱۳۹۵ ق.: ج ۵، ص ۴۰۹)

در یک کلام، مصداق کامل جاهل و ضالّ، ابلیس است. و هر عمل باطل و هلاکت باری را ضلالت و جهالت می‌دانند، تا جایی که به چهارپایان (ضالهٔ) گفته می‌شود. هم در توضیح واژهٔ ضال و هم جهالهٔ، مصداق بارز آن را عرب قبل از اسلام ـ که معروف به دوران جاهلیت است ـ می‌دانند. در این دعا از خدا خواستاریم که بعد از اینکه ما را به ولایت اهل‌بیت علیهم‌السلام هدایت کرد، قلب‌های ما را از حق منحرف نفرماید و ما را به مرگ جاهلیت نمیراند.

«اللهم لا تمتني ميتة جاهليه و لا تزغ قلبي بعد اذ هديتني». (سید ابن‌طاووس: جمال الاسبوع، ص۵۲۳) خدایا مرا به مرگ جاهلیت نمیران و پس از آن که هدایتم نمودی گمراهی را بر قلب من مسلط مساز.

این جمله ناظر به آیهٔ ۸ سورهٔ آل‌عمران است.

در ادامهٔ دعای شریف عصر غیبت بار دیگر از خداوند خواستاریم تا با ظاهر شدن امام زمان علیه‌السلام و گفتار آشکار و دلالت و راهنمایی ایشان، ما را از گمراهی به هدایت و از جهالت به سلامت رهنمون شود. «اللهم انّي اسألك ان تريني وليّ امرك... ظاهر المقالة واضح الدّلالة، هادياً من الضّلالة، شافياً من الجهالة». (همان) خدایا از تو می‌خواهم که جمال صاحب امرت را آشکارا به من بنمایی... در حالی که به گفتار آشکار و دلالت روشنش، از گمراهی به راه هدایت رهنمون شویم و از جهالت نجات پیدا کنیم.

با تدبر در دعای عصر غیبت به نکات مهم و ارزندهٔ دیگری می‌رسیم که نشان می‌دهد

[Downloaded from mail.safinahmagazine.ir on 2026-11-20]
[DOR: 20.1001.1.17350689.1393.11.44.7.8]

این جملات از کسی جز معصوم نمی‌تواند صادر شده باشد.

۸- دعای عصر غیبت و دعا بر فرج و ظهور

در این بخش به بیان چند فراز از فرازهایی که دیدار و ظهور و فرج آن بزرگوار از خداوند متعال خواسته شده می‌پردازیم.

* **اللّهم انّي أسألك ان تريني وليّ أمرك ظاهراً نافذ الامر...** (همان)

خدایا از تو می‌خواهم که جمال صاحب امرت را آشکارا به من بنمایی، در حالی که امرش در عالم نافذ است.

این جمله اشاره دارد به امامان پیشین علیهم‌السلام که با وجود عظمت مقام و شئون الهی، نفوذ امر نداشتند، بلکه هر کدام به نوعی ناگزیر به بیعت با طاغوت زمان خود بودند، چنانکه امام مجتبی صلوات الله علیه در پاسخ به معترضان به صلح خود، این حقیقت را متذکّر شد و امام مهدی علیه‌السلام را از این مطلب، مستثنی دانست (خزّاز قمی، کفایة الاثر، ص۲۲۵)

* **ابرز یا ربّ مشاهدته و ثبت قواعده و اجعلنا ممّن تقرّ عینه برؤیته.** (سیدبن طاووس: جمال الاسبوع، ص ۵۲۳)

پروردگارا مشاهدهٔ او را آشکار فرما، و پایه‌های حرکتش را محکم گردان، و ما را از کسانی قرار ده که با دیدن جمال آن حضرت، چشمشان روشن گردد.

در تاریخ خوانده‌ایم که امیرالمؤمنین علیه‌السلام حتی در زمان خلافت ظاهری خود – به دلیل کوته فهمی مردم – برای حذف و نابودی بعضی از بدعت‌ها – مانند نماز تراویح – امکان و فرصت نیافت (حلبی، تقریب المعارف، ص۳۴۷). و خود در یک جمله کلّی به این مطلب اشاره فرمود: **لو قد استوت قدمای من هذه المداحض، لغیّرت اشیاء** (نهج البلاغه، حکمت ۲۷۲). اینک از خداوند متعال می‌خواهیم که جایگاه و پایگاه استوار به امام زمان علیه‌السلام مرحمت فرماید. و سرانجام خاضعانه می‌گوییم:

* **اللهم عجّل فرجه.** (همان)

خدایا در فرجش تعجیل فرما.

[Downloaded from mail.safinahmagazine.ir on 2026-11-20]
[DOR: 20.1001.1.17350689.1393.11.44.7.8]

[Downloaded from mail.safinahmagazine.ir on 2026-11-20]

[DOR: 20.1001.1.17350689.1393.11.44.7.8]

۹- دعا بر نصرت و پیروزی حضرت

در بخشی از فرازهای این دعا شیعه دست به دعا برای نصرت و پیروزی امام زمانش برمی‌دارد و از خدا نصرت ایشان را خواستار است.

* **اللهم عجل فرجه و ایده بالنصر و انصر ناصریه... و اظهر به الحق... و انعش به البلاد.** (همان، ص ۵۲۵)

خداوندا در فرجش تعجیل فرما، با یاری‌ات تأییدش کن، یارانش را یاری کن، حق را به واسطهٔ او آشکار نما و عالم را به وجودش آباد گردان.

* **اللهم ففرّج ذلك بفتح منك تعجّله و نصرٍ منك تعزّه و امام عدلٍ تظهره اله الحق آمین رب العالمین.** (همان، ص۵۲۶)

خدایا با فتح و گشایشی از جانب خویش ما را از این اندوه‌ها به سرعت رهایی بخش، و یاری با عزت و ظهور پیشوای عادل را نصیبمان بفرما. ای خدای بحق و پروردگار جهانیان این دعا را اجابت کن.

* **اللّهم انّا نسألك ان تأذن لولیّك في اظهار عدلك في عبادك.** (همان، ص۵۲۶)

خدایا از درگاهت می‌خواهیم که به ولیت اجازه دهی تا عدلت را در میان خلقت آشکار نماید.

عدالتی که مورد نظر خداوند تعالی است، ابعادی بس گسترده دارد، تا آنجا که در دعای امام رضا علیه‌السلام سخن از «مجهول العدل» است که در زمان ظهور، برپا می‌شود (طوسی، مصباح المتهجد، ج ۱ ص۴۱۰). این نکته را باید دانست که عدالت در نظر هر کسی، وابسته به گسترهٔ دیدگاه و سطح اندیشهٔ اوست. و هر چه این سطح فکری بالاتر باشد، عدالت را در سطح بالاتری در نظر دارد. لذا چنان عدالتی در آن روزگار بر پا می‌شود که مردگان آرزو می‌کنند به دنیا برگردند و در آن روزگار زندگی کنند (بیاضی، الصراط المستقیم، ج ۲ ص ۲۴۲)

* **اللّهم و احي بولیك القرآن... و احي به القلوب المیّتة.** (همان، ص ۵۲۸)

خدایا با وجود ولیت (صاحب‌الامر علیه‌السلام) قرآن را زنده کن و به واسطهٔ او قلب‌های

مرده را حیات بخش.

در توضیح این جمله می‌گوییم:

قرآن حقیقتی است که فقط در کنار عترت، نور خود را به جهان می‌تاباند. در واقع، قرآن و عترت مانند دو روی سکّه‌اند که پیامبر برای رستگاری امّت، تمسّک توأمان به این دو رشتهٔ هدایت را توصیه فرمود (حدیث ثقلین).

امّا ستمگران که تابش این نور الهی را برنمی‌تابند، همواره کوشیده‌اند این دو نور را از هم جدا کنند. در نتیجه گویی حقایق قرآن را کُشته‌اند. دعای امام سجاد علیه السلام در اینجا خود را می‌نمایاند که در دعای عرفه، ضمن دعا برای وجود مقدس امام مهدی علیه السلام بیان می‌دارد که حضرتش آن حقایق مرده را بار دیگر جان می‌بخشد:

"و أقم به کتابک و حدودک و شرایعک و سنن رسولک صلواتک اللهم علیه و آله، و أحی به ما أماته الظالمون من معالم دینک..." (صحیفه سجادیه، دعای۴۷).

این ستم‌ها بر قرآن چنان است که پیامبر نیز از امّت به خدایش شکایت می‌برد: "و قال الرسول یا ربّ انّ قومی اتخذوا هذا القرآن مهجورا" (فرقان:۳۰)

توضیحات مبسوط شیخ نعمانی در باب دوم کتاب غیبت، گزارشی از وضع فرهنگی قرن چهارم را نشان می‌دهد که چگونه قرآن را از عترت جدا کرده و بدینگونه به هر دو یادگار پیامبر ستم روا داشته و آنها را از حقیقت خود تهی کرده‌اند. به هر حال، در اینجا دعا می‌کنیم که خداوند، به قرآن حیات مجدّد بخشد و دلهای مرده را به یمن نظر امام عصر، زنده سازد.

* و اجعله خلیفتك في ارضك کما ضمنت له. (سیدبن طاووس: جمال الاسبوع، ص۵۲۶)

و او را خلیفهٔ آشکار در زمینت قرار ده همان‌گونه که این امر را تضمین فرموده‌ای.

این جمله ناظر است به آیهٔ قرآن که می‌فرماید:

"امّن یجیب المضطّر اذا دعاه و یکشف السوء و یجعلکم خلفاء الارض" (نمل:۶۲).

امام صادق علیه السلام فرمود: این آیه در مورد قائم آل محمد نازل شده است. به خدا سوگند

[Downloaded from mail.safinahmagazine.ir on 2026-11-20]

[DOR: 20.1001.1.17350689.1393.11.44.7.8]

اوست مضطّر، که وقتی دو رکعت نماز در مقام (= مقام ابراهیم) گزارد و خدا را بخواند دعایش را مستجاب گرداند و گرفتاری از او بردارد و او را در زمین خلیفه گرداند (تفسیر قمی، ج۲ ص ۱۲۹؛ همین مضمون به تفصیل در: ص ۲۰۵ ذیل آیه ۵۱ سوره سبأ؛ تفسیر عیاشی، ج ۲ ص۵۷ ذیل آیهٔ ۳۹ سوره انفال؛ غیبت نعمانی ص۱۸۲).

این تأویل منافات ندارد با احادیثی دیگر که پیامبر،این آیه را در شأن امیرالمؤمنین علیه السلام دانسته و پس از تلاوت آیه خطاب به آن جناب فرموده‌اند "لا یحبّک الّا مؤمن و لا یبغضک الّا منافق" (مفید، امالی، ص ۳۰۸، مجلس ۳۶ ح ۵). زیرا قدرت یافتن امام مهدی علیه السلام در واقع قدرت یافتن تمام اهل‌بیت، بلکه تمام نیکان و پاکان از بدو خلقت تا پایان روزگار است، چنانکه در دعایی که امام‌صادق علیه السلام در شب بیست و یکم ماه رمضان خوانده، پس از شمردن اسماء حسنای الهی می‌فرماید: "و أن تأذن لفرج من بفرجه فرج اولیائک و اصفیائک من خلقک و به تبید الظالمین و تهلکهم" (ابن طاووس، اقبال الاعمال، ج ۱ ص ۲۰۱).

۱۰- ما و انتظار ظهور

حضرت صاحب الامر علیه السلام در دعای عصرغیبت، طی جملات شیوایی چگونه دعا کردن برای پایداری در اطاعت از ولی زمان و ثبات قدم در این امر را به ما آموزش می‌دهند.

جا دارد بار دیگر دو شرطی را که امام حسن عسکری علیه السلام برای رهایی از هلاکت در آخرالزمان عنوان کرده‌اند، یاد آوریم: یکی ثبات قدم در امامت ولی زمان علیه السلام و دیگری توفیق دعا بر حضرت. هر دو مورد را در دعای عصر غیبت، از خداوند مسئلت می‌کنیم. در این دعا می‌خوانیم:

* اللّهم ثبّتني علي دينك و استعملني بطاعتك و ليّن قلبي لوليّ امرك و عافني ممّا امتحنت به خلقك و ثبتني علي طاعة وليّ امرك. (سیدبن طاووس: جمال الاسبوع، ص ۵۲۲)

ای خدا مرا بر دین خودت ثابت بدار و مرا بر طاعت خویش به کار گیر و قلبم را برای صاحب امرت مطیع و نرم کن و مرا در عرصه‌های امتحان‌هایی که از بندگانت به

[Downloaded from mail.safinahmagazine.ir on 2026-11-20]

[DOR: 20.1001.1.17350689.1393.11.44.7.8]

عمل می‌آوری عافیت ببخش.

عبارت "لیّن قلبي" ناظر به آیاتی از قرآن است که ما را از قساوت قلب بر حذر می‌دارد. به عنوان نمونه:

"و لا تكونوا كالذين اوتوا الكتاب فطال عليهم الأمد فقست قلوبهم" (حدید: ۱۶).

نعمانی- محدث بزرگ قرن چهارم- در مقدمه کتاب غیبت، به بیانی دردمندانه از غفلت مردم نسبت به امام‌مهدی علیه‌السلام شِکوه می‌کند (با این که در اوایل غیبت‌کبری بوده)، و با نقل حدیثی از امام‌صادق علیه‌السلام پیوند این آیه با غیبت حضرتش را نشان می‌دهد، آنگاه آیهٔ بعدی را شاهد می‌آورد: "اعلموا انّ الله يحيى الأرض بعد موتها" (حدید: ۱۷)، که احیای زمین به عدالت، در زمان ظهور روی می‌دهد (نعمانی، غیبت، ص ۲۴- ۲۵، مقدمه مؤلف). مشابه این مضمون را در بیان شیخ صدوق در سرآغاز کتاب کمال‌الدین می‌یابیم (صدوق، کمال‌الدین ج ۱ ص ۱۷، نیز: همان کتاب ج ۱ ص ۶۵ و ج ۲ ص ۶۶۸ حدیث ۱۲ و۱۳).

* و اجعلنا ممّن تقرّ عينه برؤيته و اقمنا بخدمته و توفّنا علي ملّته و احشرنا في زمرته. (سید ابن طاووس: جمال الاسبوع، ص ۵۲۳)

ما را از کسانی قرار ده که با دیدن جمال آن گرامی، چشمشان روشن گردد، و ما را در خدمتش پایدار بدار، و بر ملت و آیین او بمیران و روز قیامت نیز در گروه او محشور فرما.

* و اجعلنا في حزبه و اعوانه و انصاره و الرّاضين بفعله و لا تسلبنا ذلك في حياتنا و لا عند وفاتنا، حتي تتوفانا و نحن علي ذلك لا شاكّين و لا ناكثين و لا مرتابين و لا مكذّبين. (سید ابن طاووس: جمال الاسبوع، ص ۵۲۵)

ما را در گروه یاران و یاوران و کسانی که به کار او خشنودند، قرار بده. و این سعادت را در زندگی و مرگ ما از ما مگیر، تا در حالی ما را بمیرانی که نه دچار شک و تردید شده و نه پیمان شکسته باشیم و نه در مورد آن دودل بوده و نه آن را تکذیب کنیم.

[Downloaded from mail.safinahmagazine.ir on 2026-11-20]

[DOR: 20.1001.1.17350689.1393.11.44.7.8]

در توضیح این جمله باید به یک حقیقت قرآنی اشاره شود که قرآن، با تعبیر "فمستقرّ و مستودع" (انعام: ۹۸) از آن یاد می‌کند. در روایات اهل بیت علیهم‌السلام این آیه را چنین تفسیر کرده‌اند: "فالمستقرّ: ما ثبت من الایمان و المستودع: المُعار" (تفسیر عیاشی، ج ۱ ص۳۷۲). بر همین اساس، مرحوم کلینی در مقدمهٔ خود بر کتاب کافی به این مطلب اشاره کرده (کافی، ج ۱ ص ۸) و دو باب از کافی (کتاب الایمان و الکفر) را به این بحث اختصاص داده است: باب المعارین، باب فی علامة المعار (کافی، ج ۲ ص ۴۱۷-۴۲۰).

در دعاهای مختلف، به همین مطلب اشاره شده است، از جمله این که فضل بن یونس از امام کاظم علیه‌السلام روایت کرده که فرمود: این دعا را بسیار بخوان: "اللهم لا تجعلنی من المعارین، و لا تُخرجنی من التقصیر" (کلینی، کافی ج ۲ ص ۷۳، باب الاعتراف بالتقصیر). در توضیح آن آمده است: مُعارین یعنی کسانی که دین آنها عاریتی است و آن را از دست می‌دهند. امّا جمله دوم دعا یعنی این که همیشه خود را به درگاه الهی مقصّر بدانی (همان).

نیز در دعای مفصّلی که در اعمال روز غدیر آمده، این جمله را می‌خوانیم: "أن تتّم علینا نعمتک، و تجعله عندنا مستقراً، و لا تسلبناه ابداً، و لا تجعله مستودعا، فانک قلت: فمستقر و مستودع، فاجعله مستقرّا و لا تجعله مستودعا" (طوسی، تهذیب الاحکام ج ۳ ص ۱۴۷).

اکنون امام عصر علیه‌السلام به ما می‌آموزد که از خدا بخواهیم یاری به حضرتش همواره در زندگی ما مستدام باشد و هیچگاه در این مسیر، گرفتار شک و تردید و موقتی بودن نشویم.

* و اجعلنا یا ربّ من اعوانه و مقوّیه سلطانه و الموتمرین لامره و الرّاضین بفعله و المسلّمین لاحکامه و ممّن لا حاجة به الي التقیّة من خلقك. (سید ابن طاووس: جمال الاسبوع، ص ۵۲۶)

بار پروردگارا! ما را از یاران او و تقویت کنندگان حکومتش و فرمان بران دستوراتش، و از آنانی که به کار آن‌حضرت راضی هستند و در برابر حکمش تسلیم‌اند و نیازی به تقیه کردن از آنها در میان بندگانت ندارد، قرار ده.

[Downloaded from mail.safinahmagazine.ir on 2026-11-20]

[DOR: 20.1001.1.17350689.1393.11.44.7.8]

در مورد اهمیت و فضیلت خدمت‌گزاری وجود مبارک امام زمان علیه‌السلام و منتظر ظهور حضرت بودن که با چند تأکید و یا عبارات مختلف در این دعا از خدا درخواست شده؛ به عنوان نمونه به روایتی در این زمینه اشاره می‌کنیم که در توصیف یاران امام زمان علیه‌السلام آمده است: «طوبی لمن احبّه و طوبی لمن قال به، ینجیهم الله به من الهلکه و بالاقرار بالله و برسوله و بجمیع الائمة، یفتح الله لهم الجنّة. مثلهم في الارض کمثل المسك الذي یسطع ریحه لا یتغیّر ابداً و مثلهم في السّماء کمثل القمر الذي لا یطفي نوره ابداً». (مجلسی، ۱۳۹۷ ق: ج ۵۲، ص ۴۱۱، ح ۴) خوشا به حال کسانی که امام زمان را دوست دارند و خوشا به حال کسانی که به ایشان اعتقاد دارند خدا آنها را به سبب آن حضرت از هلاکت (بی‌دین شدن) نجات می‌دهد و به سبب اقرار و اعتراف به خدا و رسول و همهٔ امامان خدا بهشت را برایشان می‌گشاید مثل آنها در زمین مثل مشک است که بوی خوش آن همه‌جا پخش می‌شود، ولی خودش از بین نمی‌رود. مثل آنها در آسمان مثل ماه تابان است که نور آن هرگز خاموش نمی‌گردد.

از روایات به دست می‌آید که بزرگ‌ترین آرزوی منتظر ظهور، این است که در زمرهٔ یاران حضرت قرار گیرد و به خدمت‌گزاری آن بزرگوار نایل گردد. هر اندازه شدت انتظار در کسی شدیدتر و خالص‌تر باشد، بلندی این آرزو و تمنای این امر در او عمیق‌تر می‌شود. عمق این خواسته تا آنجا است که در دعای عهد– که هر بامداد می‌خواند – از خدایش می‌خواهد که حتّی اگر در زمان حیات خود به این توفیق دست نیافت، پس از مرگ به این سعادت برسد: "فأخرجنی من قبری، مؤتزراً کفنی، شاهراً سیفی، مجرّداً قناتی، ملبّیاً دعوة الداعی فی الحاضر و البادی" (کفعمی، البلدالامین، ص۸۳؛ همو، جنةالامان (المصباح)، ص ۵۵۱).

این آرزو، از بزرگ‌ترین خواسته‌های اهل بیت علیهم‌السلام نیز بوده، چرا که با فرج و نصرت ولی عصر ـ ارواحنا فداه ـ اسلام به معنای واقعی تحقق می‌یابد. امیرالمؤمنین علیه‌السلام در روایتی پس از بیان فتنه‌ها و آشوب‌ها و یاد از خصلت‌های امام عصر ـ ارواحنا فداه ـ

[Downloaded from mail.safinahmagazine.ir on 2026-11-20]
[DOR: 20.1001.1.17350689.1393.11.44.7.8]

فرمود: «هاه، شوقاً الي رؤيته» (مجلسی،۱۳۹۷ ق: ج ۵۱، ص ۱۱۵) آه، (اشاره به قلب مبارک خود نمودند) چقدر مشتاقم او را ببینم.

امام صادق علیه‌السلام ضمن حدیثی آرزوی خدمتگزاری در تمام طول عمر مقدسشان نسبت به امام زمان را بیان می‌فرماید: «لو أدركته لخدمته ايّام حياتي.» (نعمانی: الغیبة، ص۲۷۳) اگر دوران او را درک می‌کردم تمام عمر او را یاری می‌کردم.

امام باقر علیه‌السلام نیز فرمود: "أما انّی لو أدرکت ذلک لاستبقیت نفسی لصاحب هذا الأمر" (نعمانی، غیبت، ص۲۷۳)

پس به طور کلی بالاترین آرزوی یک منتظر، فرج و ظهور امام زمان علیه‌السلام است که بتواند در لشکر امام زمانش برای اینکه او به هدف الهی و فرج نهایی خود برسد جانفشانی کند؛ و اگر در طول حیاتش چنین توفیقی نصیب او نشد در صورتی‌که حالت انتظار در او حفظ شود، از لحاظ بهره‌وری و ثواب طبق احادیث ضرری نکرده و چیزی را از دست نداده است. بنابراین «انتظار» کیمیایی است که مس وجود را به طلای ناب مبدل می‌سازد و او را از انسانی عادی و بی‌هدف، تبدیل به مجاهدی مخلص می‌کند که در زمرهٔ شهدا و بلکه بالاتر از آن از جمله کسانی خواهد بود که در راه خدا در خون خود دست و پا می‌زند. چه پاداشی از این بالاتر و چه مقامی از این عظیم‌تر که مؤمن در راه خدا در خون خود دست و پا زند؟

امام صادق علیه‌السلام فرمود: «يا ابابصير طوبي لشيعة قائمنا؛ المنتظرين لظهوره في غيبته و المطيعين له في ظهوره، اولئك اولياء الله الذين لا خوف عليهم و لا هم يحزنون». (صدوق، ۱۳۹۵ ق: کمال‌الدین، ج ۲، ص۳۵۷، ح۵۴) خوشا به حال شیعیان قائم ما که در زمان غیبتش منتظر ظهور او باشند و در هنگام ظهورش فرمان بردار از او. آنان اولیای خدا هستند نه ناامنی (در قیامت) برایشان هست و نه اندوهگین می‌شوند.

بنابراین دعا بر حضرت و یاری کردن این بزرگوار - چه در زمان غیبت و چه در هنگام ظهور- توفیق بزرگی است که هر انسان عاقلی با هزاران هزار تمنا، باید از خدای

[Downloaded from mail.safinahmagazine.ir on 2026-11-20]
[DOR: 20.1001.1.17350689.1393.11.44.7.8]

متعال و حضرت صاحب الامر آن را مسئلت نماید.

۱۱- دعا در حق دوستان و علیه دشمنان امام زمان علیه‌السلام

فقرات قابل توجهی از دعای عصر غیبت، دعا در حق دوستان و رعیت و شیعیان امام زمان علیه‌السلام است. در این قسمت‌ها از خدا نصرت و توفیق و پیروزی محبان و شیعیان حضرت ولی عصر ـ ارواحنا فداه ـ را خواستاریم و هم چنین در مقابل خواستار نابودی و خذلان دشمنان ایشان هستیم. این‌گونه دعاها را در واقع می‌توان زیرمجموعهٔ دعا بر حضرت دانست؛ چرا که با ظهور حضرت همهٔ این امور مهیا می‌شود. و اصطلاحاً: «چون که صد آید نود هم پیش ماست». از طرفی پیروزی و نصرت شیعیان و خواری و خذلان منافقان و کفار، سبب مسرّت و خشنودی آن بزرگوار است.

به چند فراز از دعای عصر غیبت در این زمینه اشاره می‌نماییم:

* **فقوّ قلوبنا علي الايمان به حتّي تسلك بنا علي يديه منهاج الهدي و المحّجة العظمي و الطّريقة الوسطي و قوّنا علي طاعته و ثبتّنا علي متابعته و اجعلنا في حزبه و اعوانه و انصاره و الرّاضين بفعله.** (سیدبن طاووس: جمال الاسبوع، ص ۵۲۵)

قلب‌های ما را بر ایمان به او تقویت کن تا به دست مبارکش راه هدایت و طریقهٔ بزرگ و مسیر اعتدال را بپیماییم. و ما را به پیروزی و فرمان‌برداری از او نیرو بخش و بر پیروزی‌اش ثابت بدار. ما را در گروه او و یاران و یاورانش و کسانی که به کار او خشنودند قرار بده.

بخش اول این جمله، اشاره به این حقیقت دارد که شیوهٔ اهل بیت علیهم‌السلام روش میانه است که از غلوّ و تقصیر بر کنار است. امیرالمؤمنین علیه‌السلام فرمود: "**نحن النمرقة الوسطى التى بها يلحق التالى و إليها يرجع الغالى**" (شریف رضی، نهج البلاغه، حکمت ۱۰۶؛ همو، خصائص الائمة ص ۹۸). در حقیقت، وقتی قرآن این امّت را به عنوان "**امة وسطا**" می‌ستاید، تا بدین سان گواه بر دیگران قرار دهد (بقره: ۱۴۳)، این ویژگی و شرافت موکول به این است که امّت، تن به

[Downloaded from mail.safinahmagazine.ir on 2026-11-20]
[DOR: 20.1001.1.17350689.1393.11.44.7.8]

امامت امامانی دهد که راه میانه را در پیش گرفته‌اند، وگرنه مردم را از راه میانه به چپ و راست می‌کشانند که هر کدام به نوعی به ضلالت می‌انجامد.

این است که امیرالمؤمنین علیه السلام پس از بیعت مردم با ایشان، خطبه‌ای سرشار از حکمت و فضیلت ایراد فرمود، که ضمن آن بیان داشت: "**الیمین و الشمال مضلّة، و الطریق الوسطی هی الجادّة، علیها یأتی الکتاب و آثار النبوة، هلک من ادّعی و خاب من افتری**" (کلینی، کافی ج ۸ ص ۶۸ ح ۲۳؛ شریف رضی، نهج البلاغه خطبه ۵۸). شیخ مفید این خطبه را آورده و "تعریض به ظالمان نسبت به حضرتش" می‌داند. (مفید، ارشاد، ج ۱ ص ۲۳۹).

باری، در این دعا، از خداوند حکیم می‌خواهیم که همچنان که امیرالمؤمنین علیه السلام در حدّ امکانات محدود زمان خود، امّت را به راه میانه دلالت کرد، امام مهدی علیه السلام در سطح گسترده مردم را به چنین شاهراهی ببرد.

در همین دعا چنین می‌خوانیم:

* **اللّهم فصلّ علیه و علي آبائه الائمة الطاهرین و علي شیعته المنتجین، و بلّغهم من آمالهم افضل ما یأملون. و اجعل ذلك منّا خالصاً من کلّ شكّ و شبهةٍ و ریاءٍ و سمعةٍ، حتي لا نرید به غیرك و لا نطلب به الا وجهك.** (سیدبن طاووس: جمال الاسبوع، ص ۵۲۶)

بار خدایا بر او و پدرانش، آن پیشوایان پاک و بر پیروان نیک نژادش رحمت فرست. و آنها را به آرزوهایشان، به برتر از آنچه در نظر دارند برسان. و این دعا را خالصانه و به دور از شک و شبهه و ریا و سمعه قرار بده، تا از آن غیر تو را اراده نکنیم و جز تو را طالب نگردیم.

در جمله دیگری از این دعا می‌خوانیم:

* **و اجعلني بهم فائزاً عندك في الدنیا و الآخرة و من المقرّبین آمین ربّ العالمین.** (همان، ص۵۲۹)

و مرا در دنیا و آخرت به واسطهٔ ایشان از رستگاران و مقربان درگاهت قرار ده. ای پروردگار جهانیان، این دعاها را اجابت فرما.

از این قبیل جملات که با عبارت «و اجعلنا» آغاز می‌شود در این دعا زیاد به چشم

[Downloaded from mail.safinahmagazine.ir on 2026-11-20]
[DOR: 20.1001.1.17350689.1393.11.44.7.8]

می‌خورد که به بعضی از آن‌ها در قسمت‌های دیگر همین نوشتار اشاره شده است.

بنا بر احادیث وارده در این زمینه، منتظر ظهور امام زمان علیه السلام در واقع منتظر همهٔ خوبی‌ها و منتظر محو همهٔ ظلم‌ها و ستم‌های تاریخ است. کسی که خالصانه نیت یاری امام زمانش را دارد با نیّت خود، در همهٔ اقدامات حضرت شریک است و از همهٔ آن‌ها ثواب و بهره خواهد برد.

شخص منتظر در این دعاها، از خدا می‌خواهد که بتواند از یاوران و اصحاب امام زمانش باشد و در نصرت و پیروزی و از طرفی در هلاکت و از بین بردن دشمنان ایشان تحت لوا و بیرق آن بزرگوار شمشیر بزند. لذا این‌گونه دعاها طبق فرمودهٔ امیرالمؤمنین بالاترین درجات اخروی را نصیب فرد منتظر می‌کند: «**من احبّنا بقلبه و اعاننا بلسانه و قاتل معنا اعداءنا بیده، فهم معنا في درجتنا. و من احبّنا و اعاننا بلسانه و لم یقاتل معنا أعداءنا، فهو اسفل من ذلك بدرجة.**» (مجلسی، ۱۳۹۷ ق: ج ۳۷، ص ۸۹، ح ۳۹) کسی که ما را به قلبش دوست بدارد و با زبانش یاری کند و همراه ما با دشمنان ما بجنگد، پس در قیامت با ما و در درجهٔ ما خواهد بود. و کسی که ما را دوست داشته باشد و با زبانش یاری کند ولی همراه ما با دشمنان ما نجنگد، در درجهٔ پایین‌تری قرار دارد.

علاوه بر یاری اهل بیت علیهم السلام با قلب و زبان، آنچه فرد مؤمن را در بهشت هم درجهٔ اهل‌بیت قرار می‌دهد، جنگ با دشمنان ایشان است. لذا در دعای عصرغیبت می‌بینیم که این گنجینهٔ معارف الهی، دقیقاً همین نکته‌ها را به شیعیان در عصر غیبت می‌آموزد.

منتظر از خدای خود می‌خواهد:

* **و اقتل به جبابرة الكفر، و اقصم به رؤوس الضّلالة، و ذلّل به الجبّارين و الكافرين، و ابر به المنافقين و النّاكثين و جميع المخالفين و الملحدين، في مشارق الارض و مغاربها و برّها و بحرها و سهلها و جبلها، حتي لا تدع منهم ديّاراً و لا تبقي لهم آثاراً و طهّر منهم بلادك و اشف منهم صدور عبادك.** (سیدبن طاووس: جمال الاسبوع، ص ۵۲۵)

سرکشان کافر را توسط او هلاک کن، سران گمراهی را به وسیلهٔ او درهم شکن،

[Downloaded from mail.safinahmagazine.ir on 2026-11-20]
[DOR: 20.1001.1.17350689.1393.11.44.7.8]

[Downloaded from mail.safinahmagazine.ir on 2026-11-20]

[DOR: 20.1001.1.17350689.1393.11.44.7.8]

طغیان پیشگان و کافران را (توسط او) ذلیل فرما، همهٔ منافقان و عهدشکنان و تمام مخالفان و ملحدان را در شرق و غرب عالم در دریا و خشکی، در کوه‌ها و دشت‌ها به وسیلهٔ او هلاک و ریشه‌کن فرما، تا کسی از آنان وا نگذاری و اثری از آنها باقی نماند، سرزمین‌هایت را از لوث وجود آنان پاک گردان و سینهٔ بندگانت را با هلاکت دشمنان شفا عنایت فرما.

نکته‌ای که در این فقرات به چشم می‌خورد، این است که این طلب و خواستهٔ شخص منتظر در دعای عصر غیبت برای نابودی و از بین رفتن دشمنان خدا و پیامبر، مربوط به عصر و دورهٔ محدودی از زمان و مکان نیست، بلکه این خواستهٔ خود را برای همهٔ سران گمراهی و فتنه و همهٔ طغیان پیشگان و منافقان و همهٔ مخالفان و ملحدان در همهٔ عرصات تاریخی و همهٔ مکان‌های جغرافیایی از شرق و غرب عالم خواستاریم.

اگر در بعضی از غزوات پیامبر، با پیروزی بر گروهی از مشرکان و مخالفان، خداوند متعال می‌فرماید: "و یخزهم و ینصرکم علیهم و یشف صدور قوم مؤمنین" (توبه: ۱۴)؛ در زمان ظهور، این شفای سینهٔ مؤمنان با پیروزی کامل ایمان بر کفر تحقق می‌یابد. و این شادی کامل و گستردهٔ پیامبر را در پی دارد، که در دعای قنوتی که امام عسکری علیه‌السلام به اهل قم آموخت، می‌خوانیم: "اللهم و سرّ نبیک محمداً صلی‌الله‌علیه‌وآله برؤیته و من تبعه علی دعوته" (ابن طاووس، مهج الدعوات، ص ۶۶)

* اللّهمّ انّا نسألك أن تأذن لوليّك في إظهار عدلك في عبادك، و قتل اعدائك في بلادك، حتّى لا تدع للجور يا ربّ دعامةً إلّا قصمتها، و لا بقيّةً إلّا أفنيتها، و لا قوّةً إلّا أوهنتها، و لا ركناً إلّا هدمته، و لا حداً إلّا فللته، و لا سلاحاً إلّا أكللته، و لا رايةً إلّا نكّستها، و لا شجاعاً إلّا قتلته، و لا جيشاً إلّا خذلته، و ارمهم يا ربّ بحجرك الدّامغ، و اضربهم بسيفك القاطع، و بأسك الّذي لا تردّه عن القوم المجرمين، و عذّب اعداءك، و أعداء دينك و أعداء رسولك ـ صلواتك عليه و آله ـ بيد وليّك، و أيدي عبادك المؤمنين. (سیدبن طاووس: جمال الاسبوع، ص ۵۲۶)

خدایا از درگاهت می‌خواهیم که به ولیت اجازه دهی تا عدلت را در میان خلقت

آشکار نماید، و دشمنانت را در سرزمین‌هایت هلاک گرداند، تا هیچ پایگاه و رکنی برای ستم باقی نگذاری. ای پروردگار من! و همهٔ پایگاه‌های آنان را در هم شکنی، و بقایای آنان را نابود کنی و سپاهشان را شکست خورده و خوارسازی. پروردگارا! سنگ نابود کننده‌ات را به سوی ایشان رها کن، و شمشیر برّانت را بر ایشان فرود آور، و آنها را دچار عذابی کن که هر گروه مجرم از آن رهایی ندارند. و دشمنانت و دشمنان دین و پیامبرت ـ درود تو بر او و آل او باد ـ را به دست ولیت و بندگان مؤمنت، معذّب دار.

آخرین جملهٔ این بخش ناظر به آیهٔ شریفه است که پیامبرگرامی – به امر خدای متعال– به منافقان می‌فرماید:

"قل هل تربّصون بنا الّا إحدی الحسنیین، و نحن نتربّص بکم أن یصیبکم الله بعذاب من عنده أو بأیدینا" (توبه:۵۲)، گویی منتظر در دعای خود اشاره می‌کند که رویدادی که پیامبر در انتظار آن بوده، همان است که در زمان ظهور تحقّق می‌یابد، یعنی عذاب دشمنان به دست ولیّ خدا و پیروان او عملی شود.

در این جمله نکته مهمی نهفته است که هر جا در طول تاریخ قدرتی به نام دفاع از دین سر بر آورد، بدان معنا نیست که الزاماً آن را از سوی خداوند بدانیم و بدان دل بندیم. بسا که فردی قدرت طلب و منحرف، از نام خدا و دین سوء استفاده کرده و می‌کند. بلکه باید به قدرتی دل بست که ولیّ معصوم خدا به امرالهی برای اقامهٔ دین بکار بندد، و خود ناظر بر اجرای آن باشد.

۱۲- ویژگی‌ها و اوصاف حجّت

اگر از زاویهٔ دیگری به دعای عصر غیبت نگاه کنیم، می‌بینیم که وجود مقدس امام زمان علیه‌السلام در فرازهایی از این دعا به معرفی خود و عملکردشان در هنگام ظهور اشاره می‌فرماید؛ آنچه طبق حدیث شریف نبوی برای کسب حداقل معرفت نسبت به حجت زمان شناخت ویژگی‌ها و اوصاف ایشان لازم است.

[Downloaded from mail.safinahmagazine.ir on 2026-11-20]
[DOR: 20.1001.1.17350689.1393.11.44.7.8]

رسول خدا در حدیثی برترین واجبات را معرفت خدا و سپس معرفت رسول مطرح کرده‌اند؛ در ادامهٔ آن چنین آمده است: «و بعده معرفة الامام الّذي به يؤتمّ بنعته و صفته و اسمه في حال العسر و اليسر؛ و ادنى معرفة الامام انّه عدل النّبيﷺ الّا درجة النبوّة و وارثه، و انّ طاعته طاعة الله و طاعة رسول‌الله و التسليم له في كلّ امرٍ و الرّدّ اليه و الاخذ بقوله». (خزارقمی، کفایةالاثر، ص۲۶۳) و بعد از آن (معرفت رسول) معرفت امامی است که به او اقتدا می‌شود، هم شناخت ویژگی‌ها و اوصاف او و هم شناخت نامش ـ چه در سختی و چه در آسایش ـ و پایین‌ترین حد معرفت امام این است که او همتای پیامبر ـ جز در نبوت ـ و وارث آن حضرت می‌باشد. و این که اطاعت از امام (در حقیقت) اطاعت از خدا و اطاعت از رسول خداست، و دیگر آنکه باید در هر چیزی تسلیم محض نسبت به امام بود و (همهٔ امور را) به ایشان ارجاع داد و نظر ایشان را برگرفت.

امام زمانعليه‌السلام خود را این‌گونه معرفی می‌فرماید:

* فانّه الهادي المهديّ، القائم المهتدي، الطاهر التّقي الزكيّ و النقيّ الرّضيّ المرضيّ الصابر الشكور المجتهد. (سیدبن طاووس: جمال الاسبوع، ص ۵۲۴)

زیرا او هدایت کنندهٔ بشر، هدایت یافته و قیام کننده برای هدایت خلق است، گوهر پاک و باتقوا، پاک‌سرشت، پاک‌سیرت، صاحب مقام رضا و خشنودی خدا، شکیبا در بلا و مصایب، شکرگزار، مجاهد و تلاشگر است.

و باز می‌خوانیم:

* فانّه عبدك الذي استخلصته لنفسك، و ارتضيته لنصرة دينك، و اصطفيته بعلمك، و عصمته من الذنوب و برّأته من العيوب، و أطلعته على الغيوب، و انعمت عليه و طهّرته من الرّجس و نقّيته من الدّنس. (سیدبن طاووس: جمال الاسبوع، ص۵۲۶؛ صدوق، ۱۳۹۵ ق: کمال الدین، ب ۴۵، ص۴۳)

زیرا او بندهٔ مخلص توست که برای خودت خالصش گردانیدی و برای یاری دینت او را پسندیدی و با علم بی‌نهایتت او را برگزیدی و از گناهان او را بازداشتی و نگهداری کردی و از عیب‌ها پیراسته‌اش کردی و از ناپاکی پاکیزه‌اش ساختی.

[Downloaded from mail.safinahmagazine.ir on 2026-11-20]

[DOR: 20.1001.1.17350689.1393.11.44.7.8]

هر یک از کلمات و عبارات این بخش، باید به تفصیل، توضیح و تبیین شود، که در این مجال مختصر نمی‌گنجد. تنها به یک نکته مربوط به آخرین جملهٔ آن بسنده می‌شود.

جملهٔ "طهرّته من الرجس" اشاره دارد به آیهٔ تطهیر (احزاب: ۳۳)، که اگرچه ظاهر آن طبق شأن نزول، مربوط به خمسهٔ طیبه است، ولی در واقع مربوط به چهارده معصوم است و عبارت "اهل بیت" بر آنان دلالت می‌کند. ادلهٔ فراوان بر این امر دلالت می‌کند (بنگرید: مجلسی، بحار الانوار ج ۲۵ ص۲۱۲ به بعد؛ سید علی موحد ابطحی، آیة التطهیر فی احادیث الفریقین).

در اینجا نیز می‌بینیم که یکی از مصادیق این آیهٔ، حضرت مهدی صلوات الله علیه است. همین‌گونه نصوص، خود پاسخی است به افرادی مانند عکرمه که مصداق آیه تطهیر را فقط همسران پیامبر می‌دانست (بنگرید: اخوان مقدم، آیه تطهیر در آیینه شعر عرب، ص ۴۳-۵۳ و ۷۶-۷۹).

۱۳- آیین انتظار، از منظر دعای عصر غیبت

در سراسر این دعا و دعاهای مشابه آن، از ما خواسته‌اند که دربارهٔ فرج و ظهور خالصانه و با سوز دل دعا کنیم، ولی در کنار این دعا و اصرار بر آن، متذکر شده‌اند که باید در این امر (انتظار) تسلیم رضا و تقدیر الهی باشیم، تأخیر و تقدم دربارهٔ این امر را بپذیریم و از هر گونه عدم رضایت و چون و چرا برحذر باشیم.

در دعای عصر غیبت می‌خوانیم:

* و صبّرني على ذلك، حتّى لا احبّ تعجيل ما أخّرت، و لا تأخير ما عجّلت، و لا أكشف عمّا سترت، و لا أبحث عمّا كتمت، و لا انازعك في تدبيرك، و لا أقول لم و كيف و ما بال وليّ الامر لا يظهر و قد امتلأت الارض من الجور. (سیدبن طاووس: جمال الاسبوع، ص ۵۲۳)

مرا بر آن صبر ده، تا دوست نداشته باشم تعجیل امری را که تو تأخیرش داده‌ای و تأخیر چیزی را مطالبه نکنم که تو تعجیلش را اراده نموده‌ای و پرده برندارم از آن‌چه تو پنهانش کرده‌ای، و چیزی را کاوش نکنم که تو پوشیده‌اش فرموده‌ای و نسبت به تدبیر تو در کار عالم با تو نزاع و مجادله نکنم، و در برابر ارادهٔ تو، چون و چرا نکنم و نگویم

[Downloaded from mail.safinahmagazine.ir on 2026-11-20]
[DOR: 20.1001.1.17350689.1393.11.44.7.8]

که چرا صاحب الامر ظهور نمی‌کند، با این‌که زمین پر از ظلم و ستم گشته است.

کسی که اینگونه راضی به رضای الهی شد، در امتحان الهی پیروز شده و ایمان خود را نگاه داشته است، وگرنه شک کردن، عجله کردن و استهزا نسبت به این امر، برابر کفر است.

انتظار ظهور، در شمار برترین عبادتها است. لذا باید آیین و منش کلی عبادت را در آن رعایت کرد. مهم‌ترین رکن عبادت، رضا به حکم الهی و تسلیم در برابر آن است. در حدیث قدسی آمده که خداوند به کسانی که چنین نکنند، هشدار می‌دهد: **من لم یرض بقضائی و لم یؤمن بقدری فلیلتمس الهاً غیری** (صدوق، توحید، ص ۳۷۱؛ همو، عیون اخبار الرضا علیه‌السلام ج ۱ ص ۱۴۱).

من لم یرض بقضائی و لم یشکر علی نعمائی و لم یصبر علی بلائی، فلیتّخذ رباً سوای (فتال، روضة الواعظین ج ۱ ص ۳۰؛ راوندی، دعوات ص ۱۶۹).

انسان منتظر، با وجود تمام دشواری‌هایی که در زمان غیبت تحمل می‌کند، نباید با مسئله‌ای مهم مانند ظهور، احساسی و عاطفی برخورد کند و حکم عقل و نقل را پشت سر نهد. در فرهنگ دینی همه جا دو مقولهٔ انتظار فرج و صبر، کنار هم مطرح شده‌اند. امام‌رضا علیه‌السلام فرمود: **ما احسن الصبر و انتظار الفرج** (عیاشی، تفسیرعیاشی ج ۲ ص ۲۰؛ کمال‌الدین ج ۲ ص ۶۴۵).

این دو مفهوم، جدا از هم نیستند. در اینجا باید به جای رواج شعرها، درونمایهٔ دقیق و صحیحی را که از خاندان عصمت علیهم‌السلام رسیده دریافت و به آن گردن نهاد.

امام جواد علیه‌السلام وضعیت و حالت افراد و گروه‌های مختلف را در مواجهه با غیبت امام زمان تذکر می‌دهد. صقر بن ابی‌دلف روایت کرده که امام جواد علیه‌السلام در ضمن حدیثی امامان پس از خود را معرفی می‌کردند تا جایی که راوی دربارهٔ امام زمان علیه‌السلام از ایشان می‌پرسد:: «**فقلت له: و لم یسمّي المنتظر؟ قال: لانّ له غیبةً تکثر ایّامها و یطول امدها. فینتظر خروجه المخلصون و ینکره المرتابون و یستهزئ بذکره الجاحدون و یکثر فیها الوقّاتون و یهلك فیها المستعجلون و ینجو فیها المسلّمون.**» (مجلسی، ۱۳۹۷ ق: ج ۵۱، ص ۳۰، ح ۴)

راوی از امام جواد پرسید: برای چه منتظَر (به فتح) نامیده شده است؟ فرمود: زیرا

[Downloaded from mail.safinahmagazine.ir on 2026-11-20]

[DOR: 20.1001.1.17350689.1393.11.44.7.8]

غیبتی دارد که خیلی طولانی می‌شود و زمانش به درازا می‌کشد، بعد حضرت احوال مردم را در دوران غیبت طولانی بیان می‌فرماید: کسانی که چشم به راه ظهور او و تشریف‌فرمایی او هستند، اصحاب خالص او هستند. کسانی که اهل شک و ریب هستند انکارش می‌کنند. منکران یاد او را استهزا می‌کنند. بسیار کسانی پیدا می‌شوند که برای ظهور او تعیین وقت می‌کنند. کسانی که استعجال می‌کنند هلاک می‌شوند و (فقط) تسلیم شوندگان در آن دوران نجات پیدا می‌کنند.

در دعای عصر غیبت چند نکته مهم دیگر را چنین متذکر می‌شوند:

*** اللّهم و لا تسلبنا اليقين لطول الأمد في غيبته، و انقطاع خبره عنّا. و لا تنسنا ذكره و انتظاره و الايمان به و قوّة اليقين في ظهوره و الدعاء له و الصلوة عليه، حتّى لا يقنّطنا طول غيبته من ظهوره و قيامه، و يكون يقيننا في ذلك كيقيننا في قيام رسول الله ﷺ و ما جاء به من وحيك و تنزيلك، قوّ قلوبنا على الايمان به.** (سیدبن طاووس: جمال الاسبوع، ص ۵۲۴)

خدایا به واسطهٔ دراز شدن زمان غیبتش و قطع شدن خبرش از ما، یقین ما را زایل مگردان. و از یاد ما مبر یادش را و انتظارش را و ایمان به او را و یقین استوار بر ظهورش را و دعا برای وجود نازنینش و درود فرستادن (بر آن حضرت) را؛ تا اینکه طولانی شدن زمان غیبتش ما را از ظهور و قیام بر حقش ناامید نسازد. و ایمان ما به قیام او و ظهور او همانند اعتقاد ما به قیام پیامبر خدا ـ که درود خدا بر او و آل او باد ـ و وحی و کتاب نازل شده بر او محکم و استوار باشد. قلب‌های ما را بر ایمان به او تقویت کن.

در این جمله، شش وظیفه مهم برای انسان منتظر در برابر امام عصر عجل الله تعالی فرجه بیان می‌شود:

۱. یاد او ۲. انتظار او ۳. ایمان به او ۴. شدّت یقین به ظهورش ۵. دعا برای او ۶. درود فرستادن بر او.

اگر چنین شد، امید است که طول کشیدن زمان غیبت، ما را از ظهور و قیام حضرتش

[Downloaded from mail.safinahmagazine.ir on 2026-11-20]
[DOR: 20.1001.1.17350689.1393.11.44.7.8]

نومید نسازد. دقت کنیم که امام عصر علیه السلام حقّ است، همان گونه که رسول خدا حقّ است. و ما باید یقینی به آن گرامی داشته باشیم همسان یقینی که به پیامبر داریم. شاید در این تشبیه، عنایتی باشد که از آیهٔ "الذین یؤمنون بالغیب" (بقره:۲) و تأویل آن به غیبت و قیام حضرت مهدی علیه السلام (صدوق، کمال الدین ج۱ ص۱۷) به دست می‌آید. نکته این است که ایمان به پیامبر، برای بیشترین گروه مسلمانها یعنی تمام کسانی که بعد از رحلت حضرتش به دنیا آمده‌اند – "ایمان به غیب" است. آنها به تعبیر روایت: "آمنوا بسواد علی بیاض" (صدوق، من لایحضره الفقیه ج۴ ص۳۶۶). در دعا می‌خوانیم: "اللهم انی آمنت بمحمد صلی الله علیه و آله و سلم، و لم أره" (صدوق، ثواب الاعمال، ص۱۵۶) و به همین دلیل، از خداوند می‌خواهیم که شفاعت حضرتش را شامل حال ما گرداند.

به هر حال، ایمان به مقامات معنوی پیامبر، موکول به دیدن شخص پیامبر نیست، بلکه جانی روشن و ایمانی ژرف می‌خواهد. همین امر، عیناً در مورد امام عصر ارواحنا فداه نیز مصداق دارد که بدون دیدن جسمی باید به او ایمان و یقین قطعی داشته باشیم. برای رسیدن به ایمان ژرف نسبت به حضرتش، عمل به شش وظیفهٔ یاد شده می‌تواند گامی مفید باشد.

۱۴- دعا برای سلامت امام عصر علیه السلام

در دعای عصر غیبت، نکات و دستورات و آموزه‌های ارزندهٔ قابل توجهی می‌یابیم در اینجا به عنوان حسن ختام به یکی دیگر از این آموزه‌ها بسنده می‌کنیم.

* **اللّهمّ اعذه من شرّ جمیع ما خلقت و برأت و ذرأت و أنشأت و صوّرت، و احفظه من بین یدیه و من خلفه و عن یمینه و عن شماله و من فوقه و من تحته، بحفظك الذّي لا یضیع من حفظته به، و احفظ فیه رسولك و وصيّ رسولك علیه و آله السلام. اللّهمّ و مدّ في عمره و زد في اجله و اعنه علی ما ولّیته و استرعیته و زد في کرامتك له.** (سیدبن طاووس: جمال الاسبوع، ص ۵۲۴)

خدایا او را از شرّ هر چه خلق کردی و پدید آوردی، آفریدی و ایجاد کردی و صورت بخشیدی، پناه بده. و او را از مقابلش، پشت سرش، سمت راست و چپش و از

[Downloaded from mail.safinahmagazine.ir on 2026-11-20]
[DOR: 20.1001.1.17350689.1393.11.44.7.8]

بالای سرش و زیر پایش حفظ کن؛ به نگهداری و حفظی که وقتی کسی را به آن‌گونه نگاه داری ضایع و تباه نمی‌شود. و در وجود او پیامبرت و وصی پیامبرت ـ که درود بر او و خاندانش باد ـ را حفظ کن. خداوندا! عمرش را طولانی کن و بر مدت زندگانی‌اش بیفزا. و در ولایت و حکومتی که بدو عنایت کردی و واگذار نمودی و نگهبان ساختی، کمکش فرما و در کرامتت نسبت به او بیفزا.

در واقع، اینگونه دعاهای مأثور به ما می‌آموزد که وقتی خواستیم در حقّ امام زمانمان دعا کنیم، جانب ادب نگاه داریم و به شیوه‌ای بر درِ خانهٔ خدا برویم که حجتهای معصوم به ما آموخته‌اند، نه بدان زبان که خودمان پسندیده‌ایم.

در جملات پایانی دعای عصر غیبت، از خدا می‌خواهیم که غم و اندوه را از وجود مبارک امام زمان علیه‌السلام با مژدهٔ ظهور ایشان برطرف فرماید:

* انت یا ربّ الّذي تكشف الضرّ، و تجيب المضطرّ إذا دعاك و تنجي من الكرب العظيم فاكشف الضرّ عن وليّك واجعله خليفتك في أرضك كما ضمنت له. (سیدبن طاووس: جمال الاسبوع، ص۵۲۹)

ای پروردگار! تویی که هر اندوه و بلایی را برطرف می‌کنی؛ و هر مضطرّ و بیچاره‌ای که تو را بخواند، اجابت می‌فرمایی و از سختی و مصیبت بزرگ نجاتش می‌دهی؛ پس غم و اندوه را از وجود ولیّت برطرف کن و او را خلیفهٔ (آشکار) در زمینت قرار ده، همان‌گونه که این امر را تضمین فرموده‌ای.

۱۵- جمع‌بندی

۱- دعای «عصر غیبت» دعایی است مأثور که از ناحیهٔ مقدس امام زمان علیه‌السلام به نایب اول ایشان املا و تعلیم شده است.

۲- سفارش اکید به خواندن این دعا از سوی سید ابن طاووس شده است که اگر تمام آنچه را که برای عصر جمعه وارد شده است مهمل گذاشتی، از خواندن این دعا غافل نشو که این دعا فضل عظیمی است از جانب خدا.

[Downloaded from mail.safinahmagazine.ir on 2026-11-20]
[DOR: 20.1001.1.17350689.1393.11.44.7.8]

۳- سراسر این دعای شریف شامل مضامین بلند و معارف حقه و تعالیم بزرگ اعتقادی است.

۴- نخستین بخش دعا درخواست کسب معرفت خدا و رسول و حجج الهی است.

۵- در طی جملات مجمل و کوتاه، عدم شناخت و تسلیم حجت بودن را برابر با ضلالت و گمراهی معرفی می‌فرمایند.

۶- این دعا را می‌توان دارای چند سرفصل و عنوان اصلی دانست:

الف) کسب معرفت؛

ب) ثبات در دین‌داری؛

ج) دعا بر فرج و ظهور امام زمان علیه‌السلام؛

د) دعا بر نصرت و پیروزی امام زمان علیه‌السلام؛

ه) دعا برای خدمت‌گزاری به آستان امام زمان علیه‌السلام؛

و) دعا در حق دوستان و دشمنان حضرت.

۷- حداقل وظیفه و معرفت ما در عصر غیبت را می‌توان در دو بخش خلاصه کرد: یکی اعتقاد به فضایل و اوصاف امام و انجام وظایفی که در قبال ایشان داریم؛ و دیگری شناخت یک‌یک امامان به نام و نسب آنها.

که هر دو مورد را با مطالعهٔ عمیق دعای عصر غیبت می‌توان به دست آورد.

۸- یکی از نکات حایز اهمیت در این دعای شریف این است که سراسر این دعا مملو از راهکار و دستورات خود امام‌زمان علیه‌السلام دربارهٔ وظایف شیعه در عصرغیبت است. به عنوان مثال:

الف) بیان دستوراتی دربارهٔ چگونگی کسب معرفت؛

ب) بیان دستوراتی دربارهٔ چگونگی دعا دربارهٔ حضرت؛

ج) بیان دستوراتی دربارهٔ چگونگی دعا در حق دوستان و نابودی دشمنان ایشان.

[Downloaded from mail.safinahmagazine.ir on 2026-11-20]
[DOR: 20.1001.1.17350689.1393.11.44.7.8]

منابع

ـ **قرآن کریم**، حسین انصاریان، تهران، سلام، چاپ اول ۱۳۹۰ ش.
ـ **نهج‌البلاغه**، صبحی صالح، بیروت، بی‌نا، ۱۳۸۷ ق.
ـ **نهج‌البلاغه**، محمّد دشتی، قم، موعود بوشهر، چاپ سوم ۱۳۸۱ ش.
ـ **مفاتیح‌الجنان**، مهدی الهی قمشه‌ای، قم، دار الثقلین، ۱۳۸۱ ش.
۱. ابن ابی‌فراس، ورّام، ***تنبیه الخواطر و نزهة النّواظر***، قم، مکتبة الفقیه، افست نسخه دار التعارف بیروت، ۱۳۷۶ق.
۲. ابن‌بابویه، محمّدبن علی، ***التوحید***، قم، جامعه مدرسین، ۱۳۹۸ ق. / ۱۳۵۷ ش.
۳. ـــــــــــــ ، ***الخصال***، قم، جامعهٔ مدرسین حوزهٔ علمیه، ۱۴۰۳ ق.
۴. ـــــــــــــ ، ***ثواب الاعمال و عقاب الاعمال***، قم، انتشارات اخلاق، ۱۳۷۷ ش.
۵. ـــــــــــــ ، ***علل الشرائع***، قم، انتشارات مکتبة الداوری، بی‌تا.
۶. ـــــــــــــ ، ***عیون اخبار الرضا***، تهران، جهان، ۱۳۷۸ ق.
۷. ـــــــــــــ ، ***فضائل الاشهر الثلاثه***، قم، مکتبة الداوری، افست از مطبعة الادب نجف‌اشرف، ۱۳۹۷ق.
۸. ـــــــــــــ ، ***کمال الدین و تمام النعمة***، تهران، دار الکتب الاسلامیة، چاپ دوم ۱۳۹۵ ق.
۹. ـــــــــــــ ، ***معانی الاخبار***، بیروت، دار المعرفة، ۱۳۹۹ ق.
۱۰. ـــــــــــــ ، ***معانی الاخبار***، قم، جامعه مدرسین، ۱۳۶۱ ش.
۱۱. ابن‌شعبه حرّانی، ابومحمد حسن‌بن علی‌بن حسین، ***تحف العقول***، تهران، کتابفروشی اسلامیه، ۱۳۵۴ ش.
۱۲. ابن‌طاووس، سید علی، ***جمال الاسبوع***، قم، انتشارات رضی، بی‌تا.
۱۳. ـــــــــــــ ، ***اقبال الاعمال***، تهران، دار الکتب الاسلامیة، چاپ دوم ۱۳۶۷ ش.
۱۴. ابن‌منظور، محمّدبن مکرّم، ***لسان العرب***، بیروت، دار صادر، ۲۰۰۰ م.
۱۵. احمد، مستنبط، ***ترجمة القطره***، محمّدحسین رحیمیان، تهران، حاذق، چاپ هفتم ۱۴۲۸ ق.
۱۶. احمدبن علی‌بن ابی‌طالب، ابومنصور، ***الاحتجاج***، نجف اشرف، دار النعمان، ۱۳۸۶ ق.
۱۷. امام رضا علیه‌السلام (منسوب)، ***فقه الرضا***، مشهد، کنگرهٔ جهانی امام رضا علیه‌السلام، چاپ اول ۱۴۰۶ ق.
۱۸. بنی‌هاشمی، سید محمّد، ***آفتاب در غربت***، تهران، میقات، چاپ اول ۱۳۸۰ ش.
۱۹. ـــــــــــــ ، ***سلوک منتظران***، تهران، مرکز فرهنگی ـ انتشاراتی منیر، چاپ اول ۱۳۸۲ ش.
۲۰. ـــــــــــــ ، ***معرفت امام عصر***، تهران، نیک معارف، چاپ سوم ۱۳۸۳ ش.
۲۱. ـــــــــــــ ، ***مناجات منتظران***، تهران، منیر، چاپ اول ۱۳۸۶ ش.
۲۲. تمیمی آمدی، عبدالواحدبن محمّد، ***جامع الاخبار***، بی‌جا، بی‌نا، بی‌تا
۲۳. ـــــــــــــ ، ***غرر الحکم و درر الکلم***، قم، دفتر تبلیغات اسلامی، ۱۳۶۶ ش.
۲۴. حائری قزوینی، مهدی (مترجم)، ***مکیال المکارم فی فوائد الدعاء للقائم***، تهران، بدر، چاپ دوم ۱۳۷۲ ش.
۲۵. حسینی بحرانی، سید هاشم، ***البرهان فی تفسیر القرآن***، قم، دار الکتب العلمیة، ۱۳۳۴ ش.
۲۶. حسینی‌مرعشی‌شوشتری، نورالله، ***احقاق الحق و ازهاق الباطل***، قم، کتابخانهٔ آیت‌الله مرعشی نجفی، ۱۳۷۷ق.
۲۷. حسینی، سید حسین، ***نام محبوب***، تهران، اکباتان، چاپ سوم ۱۳۷۶ ش.
۲۸. دیلمی، حسن‌بن ابی‌الحسن، ***ارشاد القلوب***، بی‌جا، شریف رضی، چاپ اول ۱۴۱۳ ق.
۲۹. راغب اصفهانی، محمّدبن حسین، ***المفردات فی غریب القرآن***، تهران، المکتبة المرتضویة، ۱۳۷۳ ق.

[Downloaded from mail.safinahmagazine.ir on 2026-11-20]
[DOR: 20.1001.1.17350689.1393.11.44.7.8]

[Downloaded from mail.safinahmagazine.ir on 2026-11-20]
[DOR: 20.1001.1.17350689.1393.11.44.7.8]

۳۰. راوندی، قطب‌الدین، ***الدعوات***، قم، مدرسه امام مهدی(عج)، چاپ اول ۱۴۰۷ ق.
۳۱. ـــــــــــــ ، ***الخرائج و الجرائح***، قم، مؤسسه الامام المهدی، ۱۴۰۹ ق.
۳۲. سبحانی، جعفر، ***فروغ ابدیت***، قم، مؤسسه بوستان کتاب، چاپ بیست‌ونهم ۱۳۸۳ ش.
۳۳. شرتوتی، سعید، ***اقرب الموارد***، بی‌جا، بی‌نا، بی‌تا.
۳۴. صفّار، ابوجعفر محمّدبن حسن، ***بصائر الدرجات***، بیروت، مؤسسه النعمان، ۱۴۱۲ ق.
۳۵. طباطبایی قمی و دیگران، ***و اکنون تنها یک وعده باقی مانده است***، تهران، گرایش تازه، چاپ اول ۱۳۸۶ ش.
۳۶. طریحی، ***مجمع البحرین***، تهران، المکتبة المرتضویة، ۱۳۹۵ ش.
۳۷. طوسی، ***الغیبة***، قم، مؤسسه معارف اسلامی، چاپ اول ۱۴۱۱ ق.
۳۸. عیاشی، محمّدبن مسعود، ***تفسیر عیاشی***، تهران، چاپخانه علمیه، ۱۳۸۰ ق.
۳۹. فرات‌بن ابراهیم‌بن فرات کوفی، ابی‌القاسم، ***تفسیر فرات کوفی***، بیروت، النعمان، ۱۴۱۲ ق.
۴۰. فراهیدی، خلیل‌بن احمد، ***العین***، قم، دار المغبرة، چاپ اول ۱۴۰۵ ق.
۴۱. قمی‌مشهدی، محمّدبن محمّدرضا، ***کنزالدقائق‌وبحرالغرائب***، تهران، وزارت فرهنگ و ارشاداسلامی،۱۳۶۷ ش.
۴۲. قمی، جعفربن محمّدبن قولویه، ***کامل الزیارات***، قم، نشر الفقاهه، ۱۴۱۷ ق.
۴۳. قمی، علی‌بن ابراهیم‌بن هاشم، ***تفسیر قمی***، قم، دار الکتاب، ۱۴۰۴ ق.
۴۴. قمی، علی‌بن محمّد فزاز، ***کفایة الاثر***، قم، بیدار، ۱۴۰۱ ق.
۴۵. کلینی، محمّدبن یعقوب، ***الکافی***، تهران، دار الکتب الاسلامیة، ۱۳۴۸ ش.
۴۶. مجتهدی سیستانی، سید مرتضی، ***الصحیفة المهدیة***، مصحح و مترجم: محمّد ظریف و محمّدحسین رحیمیان، قم، نشر حاذق، چاپ سوم ۱۳۸۳ ش.
۴۷. مجلسی، محمّدباقر، ***بحار الانوار***، تهران، للمکتبة الاسلامیة، ۱۳۹۷ ق.
۴۸. نعمانی، ابن ابی‌زینب محمّدبن ابراهیم، ***الغیبة***، تهران، مکتبة الصدوق، ۱۳۹۷ ق.
۴۹. نوری، حسین، ***مستدرک الوسائل***، قم، مؤسسه آل البیت علیهم‌السلام، چاپ اول ۱۴۰۸ ق.
۵۰. هلالی کوفی، سلیم‌بن قیس، ***سلیم‌بن قیس***، قم، الهادی، چاپ اول ۱۴۱۵ ق.
۵۱. همدانی، علی‌اکبربن محمّد، ***پیوند معنوی با ساحت قدس مهدوی***، تهران، بدر، ۱۳۶۱ ش.
۵۲. ـــــــــــــ ، ***تکالیف الامام فی غیبة الامام***، بی‌جا، بی‌نا، ۱۳۵۴ ش.

پایان‌نامه‌ها

۵۳. شیخی‌پور، هاجر، ***سخط و رضای الهی از منظر قرآن و روایات***، دانشگاه آزاد اسلامی واحد تهران مرکزی، استاد راهنما: محسن احتشامی‌نیا، ۱۳۸۹.
۵۴. فضلی، ابوالفضل، ***بررسی مصادیق ضلالت در قرآن و احادیث***، دانشگاه آزاد اسلامی واحد تهران مرکزی، استاد راهنما: محسن احتشامی‌نیا، زمستان ۱۳۸۹.
۵۵. مرادی، رقیه، ***تفسیر و تأویل حی و میت از منظر قرآن و روایات***، دانشگاه آزاد اسلامی واحد تهران مرکزی، استاد راهنما: سیده فاطمه هاشمی، تابستان ۱۳۹۱.

نرم‌افزار

ـ **نرم‌افزار *جامع الاحادیث***، مرکز تحقیقات کامپیوتری علوم اسلامی (نور).